

Přehled

Cesta k udržitelné spotřebě domácností?

Trendy a Politika Ekonomické Spolupráce a Rozvoje v Zemích OECD

Overview

Towards Sustainable Household Consumption?

Trends and Policies in OECD Countries

Czech translation

Přehledy jsou překladem výtahů z publikací OECD.

K dispozici jsou zdarma v internetovém knihkupectví OECD na adrese:

www.oecd.org/bookshop

Tento Přehled není oficiálním překladem dokumentů OECD.



ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT

ORGANIZACE PRO EKONOMICKOU SPOLUPRÁCI A ROZVOJ

Stručný Souhrn

Obsah zprávy

Tato zpráva se týká každodenních činností domácností v zemích OECD a způsobu, jakým tyto činnosti ovlivňují životní prostředí. Údaje a trendy jsou představeny v pěti klíčových oblastech spotřeby domácností: jídlo, turistika, energie, voda a tvorba odpadu. Údaje ukazují, že dopady aktivit domácností na životní prostředí během posledních tří desetiletí vzrostly a v průběhu příštích dvaceti let je očekáván další nárůst, zejména v oblastech energie, dopravy a odpadu. Tato zpráva se dále zabývá tím, co vlády zemí OECD dělají nebo mohou dělat, aby pomohly snížit tyto dopady aktivit domácností na životní prostředí. Přezkoumává rámec a cíle politiky propagace udržitelné spotřeby, zkoumá účinnost různých druhů politických nástrojů (regulačních, ekonomických a sociálních), kterými tato politika ovlivňuje rozhodování spotřebitelů, a identifikuje kombinace nástrojů, jimiž propaguje udržitelnější spotřebu v pěti daných oblastech. Identifikuje některé klíčové výzvy pro rozvoj politiky ovlivňování modelů spotřeby domácností, strategie příležitosti a účinnosti za účelem většího zapojení spotřebitelů.

Program udržitelné spotřeby OECD

Analýza představená v této knize je syntetickým výtahem z programu komisariátu pro životní prostředí OECD Towards Sustainable Consumption (1999 – 2001). Účelem tohoto programu je poskytnout vyčerpávající průzkum klíčových modelů spotřeby domácností v zemích OECD s ohledem na dopady na životní prostředí a politické prostředky podpory udržitelnějších modelů. Povzbuzuje výzkum a diskuse v členských zemích OECD. Sedm zemí se průzkumu účastní přímo a výsledky různých částí programu byly připomínkovány úředníky ministerstev životního prostředí, záležitostí spotřebitelů, financí a zahraničí členských zemí OECD a pracovníky ze soukromého sektoru, akademických institucí a nevládních organizací zaměřených na spotřebitele a životní prostředí.

Klíčové údaje a trendy ve spotřebě domácností

Tlaky spotřeby na životní prostředí zesílí

Soukromá spotřeba v zemích OECD za poslední dvě desetiletí značně vzrostla a očekává se, že do roku 2020 bude sledovat růst HDP. Produktové a technologické inovace značně snížily nároky na energii a materiál u mnoha druhů spotřebitelského zboží. Vyrůstající objem spotřebovaného a vyhozeného zboží a struktura spotřebitelské poptávky však převážily nad mnoha výhodami. Domácnosti jako skupina nejsou nejvýznamnější příčinou největších tlaků na životní prostředí, ale jejich dopad je značný a v průběhu příštích dvou dekád bude zesilovat (OECD Environmental Outlook, 2001):

- Energie – spotřeba energie v zemích OECD vzrostla mezi roky 1973-1998 o 36 % a očekává se, že navzdory úspornosti vzroste do roku 2020 o dalších 35 %. Spotřeba energie v podnicích a domácnostech (přibližně 30 % současné konečné spotřeby energie) je druhou nejrychleji se rozvíjející oblastí globální spotřeby energie po dopravě.

- Doprava – současný vozový park v zemích OECD o velikosti 550 milionů vozidel (75 % tvoří osobní automobily) vzroste do roku 2020 o 32 % , zatímco dostupnost osobních vozidel by měla vzrůst o 40 %. Světová letecká doprava by se za stejné období měla ztrojnásobit.

- Odpad – množství komunálního odpadu by mělo od roku 1995 do roku 2020 vzrůst o 43 %, což znamená 70 milionů tun ročně. V roce 1997 se domácnosti zemí OECD na množství komunálního odpadu podílely v průměru 67 %. Míra recyklace vzrostla, což zpomalilo rychlost tvorby odpadu určeného pro konečný odvoz, ale nedošlo ke snížení celkového objemu vytvořeného odpadu.

- Voda – domácnosti jsou relativně malými spotřebiteli vody a poptávka domácností po pitné vodě se stabilizovala nebo snížila v devíti zemích OECD. V mnoha jiných zemích však růst populace a zvýšená spotřeba vody převážily nad efektem technologie úspory vody a příslušným chováním.

- Jídlo – domácnosti zemí OECD spotřebovávají více masa, zeleniny, ryb, zpracované, importované a organické potraviny než v minulosti. K nejpodstatnějšímu dopadu stravování na životní prostředí dochází již ve výrobním řetězci, ale domácnosti tyto dopady ovlivňují volbou stravy a poptávkou po službách spojených s potravou. Domácnosti rovněž přímo ovlivňují okolí spotřebou energie ve vztahu k potravě a tvorbou odpadu.

Jak porozumět trendům

Modely současné a budoucí spotřeby domácností jsou ovlivňovány množstvím různých řídicích sil. Rostoucí příjem na hlavu, demografie (více zaměstnaných žen, více jednočlenných domácností, větší počet důchodců) a doprovodné změny životního stylu se odrazily v individualizovanějších modelech nakupování, ve větším posunu ke zpracovaným a zabaleným produktům, v rostoucím vlastnictví zařízení a v širším využívání služeb a rekreace. Vyšší příjmy se také odrazily v množství předmětů nakupovaných domácnostmi. Důležitou roli v ovlivňování spotřeby a chování domácností hraje technologie, instituce a infrastruktura. Ty vytvářejí převládající podmínky domácností v každodenním životě, a tak mohou výběr dostupných produktů buď rozšířit, nebo zúžit.

Politika ovlivňování spotřebitelských modelů by měla pečlivěji brát do úvahy různé vlivy na rozhodování spotřebitele, protože ty pomáhají určit, které vlivy na spotřebu se mohou změnit, jak rychle a z jakého podnětu. To má přímé dopady na volbu a implementaci různých nástrojů.

Politika propagace udržitelné spotřeby

Na udržitelnou úroveň by se mělo dostat používání zdrojů a znečištění životního prostředí, nikoli spotřeba produktů a služeb jako taková. Znamená to, že k propagaci posunu ve struktuře spotřeby a produkce (tj. životní prostředí a zdroje ve spojení s různými druhy zboží a služeb) je třeba nějaké akce, aby se snížily vlivy domácností na životní prostředí v klíčových oblastech energie, přepravy a odpadu (například přesun od produktů ke službám). Udržitelnou spotřebu lze také spojit s absolutní redukcí některých vlivů (například emise CO₂ nebo spotřeba vody v některých oblastech). Sítí řídicích faktorů, která tvoří modely spotřeby domácností, se rozumí, že modely spotřeby jsou ovlivňovány mnoha způsoby. Větší podpora udržitelné spotřeby bude vyžadovat přístup většího počtu zájmových skupin včetně veřejné politiky, inovace trhu, mobilizace spotřebitelů nevládními organizacemi a dobrovolných aktivit samotných spotřebitelů. Vlády mohou hrát v podpoře udržitelné spotřeby důležitější roli než dosud. Spotřebitelé by měli dostávat silnější a důslednější signály o udržitelnosti svých spotřebních modelů. Poskytování důslednějších signálů však vyžaduje jasnější představu o cílech kvality životního prostředí a o tom, jak se tyto cíle týkají aktivit domácností, než v současnosti. Rovněž je vyžadován přístup životního cyklu tak, aby kroky byly přijímány na určitém místě produktového řetězce a aby tak spotřeba materiálu a znečištění životního prostředí zůstávaly na udržitelné úrovni. Vlády by měly brát více do úvahy politiku integrace napříč sektory a potenciální dopady těchto kroků na životní prostředí v jiných oblastech, jež ovlivňují rozhodování domácností (používání půdy, investice do infrastruktury, makroekonomická politika).

Návrh opatření pro dosažení udržitelného rozvoje může využít předchozí zkušenosti s různými nástroji, jimiž lze ovlivnit rozhodování spotřebitele (ekonomika, regulace, informace). Ekonomické nástroje jsou obvykle nákladnější (protože implementace a vynucení je méně nákladné) a méně rušivé při individuálním rozhodování než regulační nástroje. Jejich účinnost však může být oslabena tam, kde pro spotřebitele není cena klíčovým kritériem rozhodování, nebo tam, kde tržní struktura určitého zboží zabraňuje přenosu cenových signálů na spotřebitele. Vlády zemí OECD také rozhodování domácností přímo ovlivňují nebo řídí vydáváním regulačních limitů nebo standardů pro produkty a jejich vlastnictví či používání. Přímá regulace aktivit domácností se objevuje relativně zřídka, protože její implementace je těžká a vynucování relativně obtížné. Zatím vlády obecně preferovaly ovlivňování modelů spotřeby domácností vytvářením nebo zvyšováním standardů či požadavků proti proudu produktového řetězce. Spotřebitelé budou akceptovat regulační intervence tam, kde je udržována nebo zvyšována kvalita produktů a služeb, nebo v záležitostech ochrany zdraví a bezpečnosti spotřebitele. Sociální nástroje (informační) ovlivňují znalosti spotřebitelů a jejich ochotu jednat ve prospěch

životního prostředí. Rozšířené jsou informační kampaně propagující hospodaření s energií a vodou a recyklaci odpadu a ekologické značení výrobků v zemích OECD. Informační nástroje však brzdí skepticismus spotřebitelů a zmatek způsobený nárůstem zpráv o životním prostředí. Existují účinné způsoby překonání informačních bariér a používání interaktivnějších rozhodovacích mechanismů, které mohou podpořit udržitelnou spotřebu (část 4.2).

Ve většině případů bude redukce dopadů na životní prostředí vyžadovat kombinaci těchto nástrojů. V některých oblastech (jídlo a turistika) zatím nebylo v dostatečné míře vynaloženo koordinované úsilí s cílem snížit dopadu domácností na životní prostředí. Lze se však poučit z dlouhé a široké zkušenosti s různými nástroji a jejich kombinacemi v oblastech úspory energie a vody v domácnostech, tvorby a recyklace odpadu (část 4.3).

Posun dopředu

Spotřebitelé v zemích OECD se zajímají o životní prostředí a o to, jak jejich vlastní činnost přispívá ke kvalitě životního prostředí. Většina zemí OECD provedla kroky vedoucí ke snížení dopadů aktivit domácností na životní prostředí. Některé kroky vyústily v omezené změny chování, ale celkové výsledky se zdají být skromné. V průběhu příštích dvou desetiletí se očekává zintenzivnění mnoha dopadů na životní prostředí. Vlády by měly hrát aktivnější roli v podpoře chování domácností, než tomu bylo dosud. Konkrétně musí vyjasnit cíle činností domácností, posílit současnou politiku a zlepšit koordinaci a důslednost různých kroků tak, aby domácnostem pomohly dosáhnout životního stylu s menší spotřebou materiálu a menším znečištěním.

Vytvoření rámce pro udržitelný rozvoj vyžaduje pět obecných podmínek:

- cenovou strukturu zboží a služeb, která by internalizovala náklady i zisky související s životním prostředím;
- politický a regulační rámec, který by vyjasnil priority a směr změny;
- dostupnost širokého sortimentu zboží a služeb šetrných k životnímu prostředí;
- technologii a infrastrukturu zohledňující ekologická kritéria kvality při návrhu i provozu dopravních sítí, bydlení, hospodaření s odpady atd.;
- vzdělávací, výukové a informační prostředí, jež by motivovalo a umožňovalo spotřebitelovo chování.

V kontextu těchto pěti rámcových podmínek lze z analýzy OECD odvodit několik vodítek pro kroky na podporu udržitelné spotřeby. Politika udržitelné spotřeby by měla:

- posunout strukturu spotřeby;
- změnit „hardwarové“ i „softwarové“ spotřební modely;
- určovat politickou intervenci na základě životního cyklu;
- upřednostňovat protiproudovou intervenci;
- aplikovat kombinaci nástrojů;
- zajistit důslednou mezisektorovou politiku;
- propagovat a podporovat iniciativy soukromého sektoru a občanských organizací.

Některé neřešené politické otázky

Jaký je další rozsah aplikace ekonomických nástrojů?

Většina ekologických daní je ve skutečnosti již zaplácena domácnostmi v daních při nákupu nebo používání motorových vozidel a paliv (benzín a motorová nafta) a také v důsledku mnoha výjimek a slev. Také je pravda, že ekologické daně stále nejdou na správná místa a jsou nepopulární. Daně, jimiž by se internalizovaly externí náklady z produkčních a spotřebních modelů, by v mnoha případech byly vyšší než daně stávající, zejména v oblasti energie a dopravy. Další daně by měly být vyžadovány i z jiných produktů. Vzniká tak otázka distribučních a sociálních implikací politiky zvýšení spotřebitelských cen za klíčové zboží a služby.

Kam mohou vlády efektivně zacílit kroky za účelem podpory udržitelné spotřeby a jak mohou tyto kroky kombinovat?

Politické signály mohou být nedokonale přenášeny nahoru a dolů v produktovém řetězci v závislosti na strukturální charakteristice dotčeného sektoru. Důležitým krokem při tvorbě nákladnější, ekologicky účinnější nebo srovnatelné spotřebních politiky je lepší pochopení přenosu informačních a cenových signálů u různých druhů spotřebního zboží a vlivů, jimiž tyto signály působí na preference spotřebitelů. Pokrok je také nutný při identifikaci a implementaci účinných balíčků nástrojů, jež spotřebitelům předají jasný vzkaz ohledně udržitelnosti jejich spotřebitelských voleb.

Jaký je potenciál propagace udržitelné spotřeby pomocí sociálních nástrojů?

Spotřebitelé jsou pro vlády nejobtížnějším ekonomickým faktorem. Jedná se o velkou, rozptýlenou a heterogenní skupinu, jejíž chování při tvorbě negativních ekologických externalit se mění. Vlády se také chtějí vyhnout nadměrné intervenci do rozhodování spotřebitele. Proto by se mělo více pozornosti věnovat rozsahu různých sociálních nástrojů za účelem podpory udržitelné spotřeby včetně koordinovaných iniciativ spotřebitelů; rozhodování stran o udržitelné spotřebě a informačních nástrojů obecně.

**Obsah originální anglické verze publikace (bez příloh, tabulek, grafů
a seznamu textových polí) :**

- I. Stručný souhrn**
- II. Úvod**
- III. Trendy ve spotřebě domácností a vlivy na životní prostředí**
- IV. Síla, která řídí spotřebu domácností**
- V. Politika propagace udržitelné spotřeby domácností**
- VI. Doporučení a neřešené politické otázky**

Tento Přehled je překladem výtahu z těchto publikací:
Towards Sustainable Household Consumption? Trends and Policies in OECD Countries
Vers un mode de consommation durable des ménages?
Tendances et politiques dans les pays de l'OCDE

© 2002, OECD.

Publikace jsou k prodeji při pařížském centru OECD: 2, rue André-Pascal, 75775 Paris Cedex 16, FRANCE a na internetové adrese www.oecd.org/bookshop

Přehledy jsou zdarma k dispozici v internetovém knihkupectví OECD na adrese www.oecd.org/bookshop

Přehledy připravuje Odbor pro legislativu a překlady, Direktoriát pro veřejné záležitosti a komunikaci.

E-mail: rights@oecd.org

Fax: +33 1 45 24 13 91



© OECD 2003

Reprodukce tohoto *Přehledu* je povolena pouze při uvedení copyrightu OECD a názvu originální publikace.